

Przyjaciel człowieka i mądrości

Recenzja

Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB, red. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, 1340 stron.

Zgodnie z obecnym zwyczajem akademickim uczniowie, przyjaciele i koledzy dedykowali Księdzu Profesorowi Andrzejowi Maryniarczykowi *Księgę Pamiątkową* z okazji Jubileuszu 70-tej rocznicy urodzin i 35-lecia pracy naukowej na KUL-u. Obszerny tom otwierają listy gratulacyjne od Rektora KUL – ks. prof. dra hab. Mirosława Kalinowskiego, Dziekana Wydziału Filozofii KUL – dra hab. Marka Lechniaka prof. KUL oraz biskupa świdnickiego – ks. bpa prof. dra hab. Ignacego Deca (s. 9-11). *Słowo od Redakcji* ukazuje krótko sylwetkę Jubilatę i podaje zwięzłą prezentację publikacji (s. 13-18). Na jej korpus składa się niejako osiem części, przy czym

pierwsza część *Życie i twórczość Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka* (s. 19-136) – ukazuje sylwetkę i ogromny dorobek naukowy Jubilatę, pozostałe zaś siedem zawiera tematycznie ułożone artykuły dedykowane Dostojnemu Jubilatowi. Są to publikacje poświęcone kolejno: metafizyce (s. 139-420), antropologii filozoficznej (s. 423-553), filozofii kultury (s. 557-712), filozofii Boga i religii (s. 715-927), filozofii prawa i polityki (s. 931-1115), historii filozofii (s. 1119-1270) i metafizologii (s. 1273-1311). Obszerny tom zostaje domknięty przez kilkanaście zdjęć ukazujących życie i działalność naukową Księdza Profesora (s. 1314-1331), a także przez spis tre-

---

Ks. dr hab. Marian Szymonik, wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie.

ści w języku angielskim (s. 1333-1336) i polskim (s. 1337-1340).

Pierwsza ze wspomnianych wyżej części niniejszej monumentalnej publikacji zawiera najpierw rekomendacje do nagrody Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przygotowane przez prof. Honoratę Jakuszkę z UMCS i prof. Artura Andrzejuka z UKSW (s. 21-32). Profesor Andrzejuk przedstawia nie tylko imponujący dorobek Jubilata, ale także więź jaka łączyła go z o. prof. M.A. Krąpcem, którego był uczniem, następcą i kontynuatorem dzieła, oraz ogromny szacunek do drugiego człowieka, i to zarówno do jego nauczycieli jak i uczniów (s. 25). Profesor Jakuszko podkreśla szczególnie ogromny wysiłek włożony przez ks. prof. Maryniarczyka w organizację, redakcję czy ustalanie haseł przy powstawaniu *Powszechnej encyklopedii filozofii* (s. 31). Katarzyna Stępień w swoim tekście pt. *Wielkość człowieka w filozofie* (s. 33-63) prezentuje niezwykle życiorys Jubilata. Urodzony 26 stycznia 1950 roku w Witowie niedaleko Zakopanego, z małej ojczyzny, o której nigdy nie zapomniał, podążył książdz Maryniarczyk w szeroki świat, szczególnie na wielki areopag współczesnej filozofii (s. 33). Główne etapy tej wędrówki to: szkoła podstawowa w Witowie, salezjańska szkoła zawodowa, a następnie liceum w Oświęcimiu, formacja salezjańska wraz ze studiami filozoficzno-teologicznymi w Seminarium salezjańskim w Krakowie, święcenia kapłańskie, a po nich studia specjalistyczne na ówczesnym Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL (s. 36-38). W czasie tych studiów spotkanie z mistrzami

filozofii szkoły lubelskiej: o. Mieczysławem Albertem Krąpcem, ks. Marianem Kurdziałkiem, s. Zofią Józefą Zdybicką, ks. Stanisławem Kamińskim, Ludwikiem Borkowskim, ks. Tadeuszem Stycznem i Antonim B. Stępnem (s. 38-39). Kamienie milowe akademickiej przygody księdza Profesora to: doktorat – *Metoda separacji a metafizyka. Związek formowania pojęcia bytu z determinacją przedmiotu metafizyki* – którego promotorem był o. prof. Krąpiec, a który został obroniony 7 września 1983 roku na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Na podstawie rozprawy *System metafizyki. Analiza «przedmiotowo-zbornego» poznania* uzyskuje ks. Maryniarczyk 26 czerwca 1991 roku stopień doktora habilitowanego. Tytuł i stanowisko profesora zwyczajnego uzyskuje 27 kwietnia 2001 roku (s. 39-40). Zarówno przez cały ten czas, jak i potem, daje się poznać jako świetny organizator nauki, w ramach wielu przedsięwzięć wydawniczych, prac w towarzystwach naukowych, sympozjach czy konferencjach (s. 40-43). Nie sposób też syntetycznie przedstawić obszaru jego badań naukowych i pokaźnych osiągnięć w tym względzie. Osiągnięcia badawcze związane są nade wszystko z metafizyką i metodologią metafizyki, a dalej z antropologią filozoficzną i filozofią prawa. Jego uwaga badawcza jest skupiona między innymi na zagadnieniach separacji, budowaniu systemu metafizyki, kreacjonizmu metafizycznego, rozumienia człowieka jako osoby i podstaw transcendencji bytu ludzkiego, charakteru bytowego prawa, a zwłaszcza prawa naturalnego (s. 43-45). „Książdz Profesor jest autorem

blisko 300 artykułów, 38 haseł encyklopedycznych, 10 recenzji książkowych, 24 recenzji doktorskich i habilitacyjnych oraz 23 książek naukowych” (s. 46). Następne trzy teksty, również autorstwa Katarzyny Stępień, prezentują kolejno prace magisterskie i doktorskie, których promotorem był Jubilat (s. 65-85), jego recenzje prac doktorskich i habilitacyjnych (s. 87-90) oraz udział w konferencjach i sympozjach (s. 91-103). Pierwszą część *Księgi Pamiątkowej* zamyka bibliografia prac księdza profesora autorstwa Agaty Szymaniak, która obejmuje jego książki, redakcje naukowe, artykuły, wywiady, hasła encyklopedyczne, wstępy i wprowadzenia oraz artykuły popularne (s. 105-136).

Część druga prezentowanej monumentalnej publikacji obejmuje artykuły dedykowane Jubilatowi, a poświęcone zagadnieniom metafizycznym. Pierwszy z nich to tekst Piotra Duchlińskiego – *Realistyczny obraz świata jako filozoficzne założenie współczesnej nauki. Analiza metanaukowa* (s. 139-178). Autor poddaje w nim analizie realistyczny obraz świata jako kontekst uprawiania nauki. Czyni to w perspektywie ustaleń filozoficznych ks. Maryniarczyka. Jest to zagadnienie o tyle ważne, o ile zdeformowany obraz świata skutkuje kryzysem współczesnej nauki (s. 143). Zdaniem autora tekstu ks. Maryniarczyk konstatuje najpierw kryzys współczesnej nauki i jego konsekwencje praktyczne, szczególnie widoczne na przykładzie kryzysu ekologicznego (s. 145). „W przekonaniu ks. Maryniarczyka tylko metafizyka realistyczna, uprawiana w tradycji badawczej tomizmu egzystencjalnego, mo-

że dostarczyć niezdeformowanego obrazu świata jako bazy dla teoretycznych i praktycznych rozstrzygnięć zapadających w naukach przyrodniczych i społecznych” (s. 148). Zdeformowane obrazy świata wyprodukowane w gabinetach filozofów i naukowców trafiają do krwioobiegu nie tylko nauki, ale całej kultury. Skutkiem tych błędnych wizji świata człowiek coraz mniej rozumie swoje miejsce w całej rzeczywistości. Nieodzownym więc postulatem przezwyciężenia kryzysu nauki i konsekwentnie całej kultury, jest oparcie poznania ludzkiego, w różnych wymiarach, na realistycznej wizji bytów ich metafizycznego rozumienia ich natury (s. 174). Drugi tekst metafizycznej części omawianej publikacji to artykuł ks. Tomasa Dumy *Metafizyka we współczesnej filozofii polskiej – nurty, problemy, metody, znaczenie* (s. 179-203). Zgodnie z tytułem artykułu jego autor prezentuje zasadnicze nurty, problemy i metody obecne w dorobku współczesnych polskich metafizyków (s. 184-199). Podkreśla też autor znaczenie metafizyki dla samej filozofii, innych dziedzin wiedzy i całej kultury. Jego zdaniem metafizyka jest antidotum na agnostycyzm, sceptycyzm, subiektywizm i aprioryzm poznawczy. Daje obraz świata oparty na wyjaśnieniu istnienia bytów, ich właściwości i podstawowej struktury. Zapewnia jedność filozoficznego poznania i jest kryterium negatywnym naukowych dociekań. Odaje także metafizyka ważne usługi teologii, dostarczając jej narzędzi badawczych, a także inspirując i weryfikując poznanie teologiczne. Znaczenie metafizyki w kulturze polega między innymi

na wskazaniu na transcendencję człowieka oraz uzasadnianiu związków między różnymi rodzajami poznania (s. 199-200). Kolejny tekst drugiej części prezentowanej pracy nosi tytuł *Metafizyka czy metafizyka realistyczna?*, a jego autorem jest Peter Fotta OP (s. 205-220). Na wstępie swojego tekstu autor podkreśla szczególne znaczenie lubelskiej szkoły filozoficznej, zwłaszcza katedry metafizyki na Wydziale Filozofii KUL, dla rozwoju metafizyki realistycznej (s. 206-207). W tym kontekście zostają podkreślone osiągnięcia naukowe ks. Maryniarczyka. Z bogatego dorobku metafizycznego Jubilata autor wyakcentowuje dwa zagadnienia, czyli teorię sądów egzystencjalnych i metafizyczną teorię kreacjonizmu (s. 213). Za księdzem Maryniarczykiem autor podkreśla, że teoria filozoficznego kreacjonizmu pozwala wyjaśnić zarówno fakt istnienia świata, jak i racjonalność i celowość rzeczy. W ten sposób zostaje ukazana powszechna przyczyna istnienia świata (s. 217-218). *Analogia w określeniu miejsca i statusu Boga w rozważaniach metafizycznych* to tytuł artykułu ks. Kazimierza Gryżeni SDB (s. 221-246). W tekście odnajdziemy między innymi uwagi odnoszące się do Boga jako przedmiotu metafizyki (s. 226-229). Powołując się na osiągnięcia czołowych polskich filozofów realistycznych, ks. Gryżenia stwierdza, że Bóg w kontekście badań metafizyki stanowi przyczynę jej przedmiotu. Przedmiotem metafizyki jest byt jako byt, którego przyczyną jest Bóg (s. 232). W metafizycznym argumentowaniu istnienia Boga szczególne znaczenie przypada analogii, zwłaszcza analogii pro-

porcjonalności transcendentalnej (s. 242). Kwestię relacji pomiędzy duszą czy też umysłem a ciałem, podejmuje syntetycznie ks. Andrzej Jastrzębski OMI w artykule – *Neurometafizyka. Neurobiologiczne podstawy teorii hylemorfizmu* (s. 247-266). Zdaniem autora tekstu filozofia Arystotelesa i filozofia św. Tomasza ukazujące związek duszy z ciałem w człowieku, mogą być odnoszone do najnowszych odkryć naukowych, które dotyczą funkcjonowania ludzkiego mózgu (s. 263). Filozofia mózgu u wielu swoich przedstawicieli prowadzi do redukcjonizmu antropologicznego negującego ludzką podmiotowość. „Niektórzy naukowcy, pisze ks. Jastrzębski, chcieliby wprost zanegować istnienie duszy. Niektórzy mówią o epoce, w której żyjemy «posthumanizm», ponieważ charakteryzuje się ona wyraźnym nachyleniem nihilistycznym, które podważa istnienie jakiegokolwiek wymiaru niematerialnego. Jedynym punktem odniesienia w takim podejściu staje się praca ośrodkowego układu nerwowego. Człowiek traci w takim ujęciu swoją podmiotowość, moc twórczą, a w końcu zostaje pozbawiony nawet swego «ja»” (s. 262). Zagadnienie wartości realistycznej filozofii ukazanej w dorobku Jubilata, podejmuje Mikołaj Krasnodębski w artykule – *Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB apologia realistycznej filozofii* (s. 267-290). Tekst podkreśla najpierw znaczenie osiągnięć lubelskiej szkoły filozoficznej, by na ich tle pokazać wkład ks. Maryniarczyka we wspomniane osiągnięcia. „Biorąc pod uwagę wszechstronne zainteresowanie ks. Maryniarczyka, pisze Krasnodębski, trud-

no jest skupić się na wszystkich aspektach jego apologii realistycznej filozofii. Wydaje się, że do najważniejszych należą: obrona osoby, natury i stworzenia” (s. 276). Piotr Mazur w artykule *Filozofować na wzór Tomaszowy* (s. 291-306), prezentuje dokonania filozoficzne Akwinaty jako wartościowy paradygmat uprawiania filozofii. Na początku wspomnianego tekstu czytamy: „Ćwierć wieku temu Andrzej Maryniarczyk opublikował niewielkie dzieło pod znamennym tytułem *Tomizm. Dla-czego?* Postawione w nim pytanie rozłożył na dwa pomniejsze: jakiego typu filozofią jest tomizm? oraz jaką funkcję pełni we współczesnej filozofii i kulturze?” (s. 291). Waler tomizmu jako filozofii wiąże się z jego sapiencjalnym charakterem. Poznanie sapiencjalne jest w stanie przekroczyć ograniczenia wiedzy instrumentalnej i podejmować nieustanne próby odpowiedzi na fundamentalne pytania egzystencjalne, które stawia człowiek jako człowiek (s. 301). Także filozofia w takim wymiarze nie jest automatycznie nieomylna. Jednakże człowiek jako istota rozumna powinien, zgodnie ze swoimi możliwościami, nadawać swej wiedzy mądrościowy charakter (s. 304). Dyskusja na temat znaczenia sądów egzystencjalnych w teorii poznania realistycznego toczona w polskim środowisku filozoficznym po II wojnie światowej, jest przedstawiona przez ks. Tomasza Mioduszeńskiego w artykule *Spór w lubelskiej szkole filozoficznej o sposób poznania istnienia bytu* (s. 307-335). Dyskusja została wszczęta na skutek poglądów Krapca we wspomnianej kwestii. Do debaty na temat sądów egzystencjalnych

włączyli się Stępień, Bakies, Chudy, Gut i Gogacz (s. 334). Istota zagadnienia sprowadza się do tego, czy sąd egzystencjalny jest pierwotnym aktem poznawczym, czy jest on nadbudowany na bardziej pierwotnych sposobach poznania (według Stępnia bardziej pierwotne jest spostrzeżenie, a zdaniem Gogacza „mowa serca”). Pewne podsumowanie sporu stanowią następujące słowa ks. Mioduszeńskiego: „Wyraźnie zarysowują się wśród głównych przedstawicieli filozoficznej szkoły lubelskiej różnice poglądów na temat pierwotnego aktu poznawczego. Krapiec stoi na stanowisku pierwotności sądu, z czym radykalnie dyskutuje Gogacz oraz – łagodnie – Stępień” (s. 332). (Należy tylko dopowiedzieć, że Gogacz związany jest z warszawskim środowiskiem tomistycznym). Problem interpretacji klasycznej definicji prawdy podjęty został w kolejnym artykule części metafizycznej *Księgi Pamiątkowej*. Artykuł nosi tytuł *O właściwą interpretację klasycznej definicji prawdy w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, a jego autorem jest Tomasz Pawlikowski (s. 337-370). Analizy w nim przedstawione prowadzą do konkluzji, że fundamentem prawdy jest istnienie bytu poznawanego przez ludzki intelekt. Zatem prawda nie jest jedynie kategorią logiczno-epistemologiczną, ale nade wszystko metafizyczną, ponieważ jej racja znajduje się nie tylko w poznającym intelekcie, ale również w rzeczach, których inteligibilność związana jest z ich pochodzeniem od stwórczego intelektu Boga (s. 363-365). „Ludzkie poznanie intelektualne, podkreśla Pawlikowski, jest z natury warunkowane istnieniem

przedmiotu poznania – rzeczy prawdziwej, bez ostatecznego, źródłowego odniesienia, do której byłoby czymś bezzasadnym” (s. 364). Włoski filozof Vittorio Possenti jest autorem kolejnego artykułu – *Tra immanenza e trascendenza* (s. 371-388). Possenti filozofię bytu, zapoczątkowaną przez Arystotelesa, a istotnie dopełnioną przez Doktora Anielskiego, uważa za jedną z dwóch, obok platonizmu i neoplatonizmu, największych tradycji myśli zachodniej. Tomasz zapoczątkował trzecie żeglowanie, stanowiące istotną modyfikację drugiego żeglowania Platona. Istotne przesłanie tekstu włoskiego filozofa sprowadza się do tego, że filozofia bytu pozwala uniknąć pułapki pomylenia czy zamiany myśli z bytem. Pozwala ona bowiem właściwie rozumieć byt i myśl, transcendencję i immanencję. Właściwe rozumienie partycypacji bytowej stanowi najgłębsze podłoże rozróżnienia między bytem a umysłem, który byt poznaje (s. 371-372). Niemiecki idealizm zamyka drogę metafizyki. Jej odrodzenie może się dokonać przez powrót do filozofii bytu, trzeciego żeglowania, w którym poprzez właściwe rozumienie bytu otwiera się droga do prawdy i dobra (s. 385). Maksymalizm realistycznej filozofii bytu jest przedmiotem namysłu ks. Jerzego Tupikowskiego w artykule *Maksymalizm realizmu metafizyki w horyzoncie transcendentálnych własności bytu* (s. 389-407). Autor wiąże maksymalizm realistycznej metafizyki polegający zwłaszcza na jej ostatecznościowym wyjaśnianiu rzeczywistości, z refleksją nad transcendentálnymi właściwościami bytu (s. 389). Szczególna rola w uży-

skaniu tego typu poznania przypada transcendentaliom, szczególnie relacyjnym, dzięki którym możliwe jest orzekanie o istnieniu i istocie Boga. Analiza bytu przygodnego stanowi drogę do odkrycia jego racji, czyli Stwórcy. Jako pełnia doskonałości i przyczyna wszelkiego istnienia Bóg jest też absolutną Prawdą, Dobrem i Pięknem i jako taki stanowi też „przedmiot” odniesienia religijnego (s. 404). Metafizyczną część prezentowanej publikacji zamyka tekst Jacka Wojtysiaka *O partycypacji. Na marginesie koncepcji s. Zofii J. Zdybickiej i ks. Andrzeja Maryniarczyka* (s. 409-420). Na wstępie artykułu jego autor podkreśla mądrość, pracowitość i cnotę dialogicznego zjednywania ludzi, które umożliwiły ks. Maryniarczykowi, jako kontynuatorowi dzieła M.A. Krapca, stworzenie największego w Polsce ośrodka metafizyki tomistycznej. Wojtysiak zaznacza, że gdy chodzi o teorię partycypacji bytu, to do polskiej literatury tomistycznej wprowadziła ją siostra Z.J. Zdybicka. Książd Maryniarczyk, uważając teorię partycypacji za zwieńczenie całościowego układu metafizyki, wniósł do niej *novum* (s. 409-410). Autor tekstu prezentuje zagadnienie partycypacji bytowej w kontekście, jak sam określa, luźnego nawiązania do czwartej drogi, czyli argumentu z partycypacji za istnieniem Boga, a także refleksji ks. Maryniarczyka nad teorią partycypacji, dokonanej przez niego w perspektywie zagadnienia transcendentaliów (s. 410). Gdy chodzi o wkład Jubilata w teorię partycypacji można, zgodnie z tekstem artykułu, syntetycznie stwierdzić, że podstawowe

transcendentale, czyli „byt”, ukazuje każdy byt partycypujący jako powiązany z Absolutem. Partycypacja daje się zrozumieć tylko przy założeniu pochodności i podobieństwa bytów przygodnych w stosunku do Boga. Byty przygodne uczestniczą nade wszystko w absolutnym i najpełniejszym istnieniu Boga, a także, mimo radykalnej różnicy między nimi, a Bogiem w jego doskonałościach (s. 415-417). Osiągnięcia ks. Maryniarczyka dotyczące partycypacji bytu uważa Wojtysiak za wzorcową pracę w ramach, jak to określa paradygmatu tomistycznego. Metafizyk tomista czerpie od swoich mistrzów kierunki badań, sam mając jeszcze wiele do zrobienia. „Metafizyka tomistyczna nie jest bowiem zamkniętym systemem, lecz poznaniem mądrościowym, w którym odziedziczone zasady mogą być wciągnięte na nowo unaoczniane i pogłębiane. Praca naukowo-dydaktyczna ks. prof. Andrzeja Maryniarczyka jest wzorcowym przykładem takiej ciągłości w uprawianiu metafizyki” (s. 418).

Trzecia część omawianej *Księgi Pamiatkowej* zawiera artykuły poświęcone antropologii filozoficznej. Otwiera ją artykuł ks. Bogdana Czupryna *Niematerialność osobowych działań człowieka*, w którym autor stara się pokazać duchowość działań osobowych w kontekście zarówno klasycznej metafizyki człowieka, jak i ujęć fenomenologicznych (s. 423-436). Metafizyka człowieka uprawiana w duchu tomistycznym umożliwia wyjaśnienie właściwej człowiekowi niematerialności, która ujawnia się w działaniach osobowych. Ukazanie duchowego oblicza człowieka stanowi manifestację

ludzkiej godności (s. 434-435). Autor artykułu wyraża na koniec uznanie dla pracy na polu metafizyki ks. Maryniarczyka (s. 435). *Ojcostwo w rozumieniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II* to tytuł artykułu Tomasza Górki (s. 437-475). Rozumienie ojcostwa w myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II prezentuje autor na tle ogólnych uwag odnoszących się do współczesnego kryzysu ojcostwa i jego genezy. W tekstach Wojtyły, a potem Jana Pawła II, przewijają się analizy filozoficzno-teologiczne małżeństwa i rodziny, z uwzględnieniem ról i godności kobiety i mężczyzny. Człowiek jest obrazem Boga jako Trójcy Świętej i sam jest powołany do tworzenia wspólnoty osób. Szczególne podobieństwo człowieka do Boga wyraża się w jego zdolności do miłowania, szczególnie do miłości oblubieńczej (s. 456-461). Sama zaś specyfika i wartość ojcostwa wiąże się z ofiarną i odpowiedzialną miłością ojcowską, a także specyficzną służbą rodzinie. Powołanie ojca obejmuje troskę o rodzinę, zapewnienie jej bytu i bezpieczeństwa, ale nade wszystko budowanie wspólnoty rodzinnej. Ojciec powinien także dawać rzetelne świadectwo chrześcijańskiego życia (s. 464-469). Niejako krótki zarys klasycznej metafizyki człowieka możemy znaleźć w kolejnym tekście zatytułowanym *Teoria hylemorficznej jedności człowieka. M.A. Krapca recepcja klasycznego rozwiązania Tomasa z Akwinu* (s. 477-504). Jego autorem jest Arkadiusz Gudaniec. Odnajdziemy w nim syntetyczną prezentację ludzkiego bytu, stanowiącego podmiot substancjalny. Człowiek, choć złożony z duszy i ciała, stanowi jeden byt. Od strony me-

tafizycznej jedność bytowa człowieka płynie z aktu istnienia, przynależnego ludzkiej duszy jako formy substancjalnej ciała ludzkiego. Istotne wątki personalizmu Karola Wojtyły przedstawia w swoim tekście *Karola Wojtyły – Jana Pawła II wizja miłości, małżeństwa i rodziny* Kazimierz Krajewski (s. 505-518). Personalizm Wojtyły i nauczanie Jana Pawła II zawierają w sobie głęboko ludzką wizję miłości, a dalej małżeństwa i rodziny. Taka wizja życia rodzinnego stanowi swoiste antidotum na współczesny kryzys rodziny. Kwestię różnicy płci w perspektywie nowożytnych przemian w filozofii ukazuje w swoim artykule pt. *Różnica ontologiczna i różnica płci. Chrześcijaństwo między racjonalizmem, postmodernizmem i filozofią klasyczną* Jarosław Merecki (s. 519-531). Personalizm chrześcijański ukazuje człowieka jako byt cielesno-duchowy naznaczony płciowością. Ta różnica jest swoistym punktem zerowym w wyjaśnianiu człowieka. „Możemy powiedzieć, pisze Merecki, że osoba ludzka «wyjaśnia się» poprzez drugą osobę, gdyż tylko z drugą osobą może wejść w relację miłości, a potrzeba takiej relacji zapisana jest już w płciowo naznaczonym ciele” (s. 528). Do myśli Jana Pawła II nawiązuje ostatni artykuł części antropologicznej niniejszej publikacji, którego autorem jest Krzysztof Wroczyński *Wolność a prawda – uwagi na marginesie wypowiedzi Jana Pawła II* (s. 533-553). Autor zwraca najpierw uwagę na fakt, że w encyklikach św. Jana Pawła II zarysowany jest, jako tło nauczania papieskiego, współczesny, fałszywy obraz wolności. Ludzka wolność jest dzisiaj najczęściej naznaczona piętnem in-

dywidualizmu i radykalnej absolutyzacji. Spaczona zostaje też wizja wolności sumienia, pojętego jako całkowicie niezależnego od obiektywnego porządku moralnego. Sumienie jest w ten sposób oderwane od obiektywnej prawdy. W takiej perspektywie myślowej musi mieć miejsce odrzucenie transcendencji i prawa Bożego (s. 540-543). Tymczasem zarówno w porządku refleksji filozoficznej, jak i teologicznej, wolność można zrozumieć jako wartość głęboko ludzką tylko wtedy, gdy jest rozpatrywana w relacji do prawdy, w tym prawdy ostatecznej, czyli Boga (s. 550-551).

Czwartą część *Księgi Pamiątkowej* stanowią artykuły poświęcone filozofii kultury. Pierwszy z nich jest nawiązaniem do myśli o. Jacka Woronieckiego. Jego autorką jest Imelda Chłodna-Błach *Uniwersalizm tomizmu a uniwersalizm etyczny i pedagogiczny Jacka Woronieckiego* (s. 557-579). Uniwersalizm pedagogiczny prezentowany przez Woronieckiego wiąże się ściśle z uniwersalizmem filozoficzno-etycznym tomizmu. Centrum pedagogiki tomistycznej stanowi bowiem teza pochodząca z etyki Akwinaty, wedle której wiedza praktyczna i działanie człowieka koncentrują się wokół zasady czynienia dobra i unikania zła. W ten sposób wychowanie i moralność, a także pedagogika i etyka są ze sobą nierozdzielnie związane (s. 574-575). Zagadnienie metafizyki kultury podjęte jest w kolejnym artykule niniejszej części, którego autorem jest Wojciech Daszkiewicz *Aspekty metafizycznego rozumienia kultury* (s. 581-603). W artykule odnajdujemy elementy klasycznego rozumienia kultury. Podmiotem kultury jest

człowiek jako byt osoby, a kultura rozumiana jest przede wszystkim jako rezultat aktualizacji ludzkich potencjalności osobowych (s. 585). W duchu myśli Krąpca autor traktuje kulturę jako czynność intelektualizowania i w tym kontekście czyni uwagi o intencjonalności pierwotnej i wtórnej w działaniu intelektualnym człowieka (s. 587-595). Kultura jest ostatecznie materializacją ludzkiego ducha. Zasadniczy moment tworzenia kultury to konstruowanie idei. Niemniej ważny jest także proces wcielania idei w materię (s. 595). Maria Joanna Gondek i Paweł Gondek są autorami kolejnego artykułu pt. *O celowościowym wymiarze działania komunikacyjnego w koncepcji retoryki Arystotelesa* (s. 605-620). Relacja między polityką a retoryką jawi się na gruncie arystotelizmu jako zdeterminowana przez aspekt teleologiczny. Ponadto dla Stagiryty retoryka ma wymiar moralny. Jest tak dlatego, że polityka ma za swój cel dobro wspólne. Dziedziny pomocne polityce mają własne cele, ale podporządkowane zasadniczemu celowi polityki. Dlatego sztuka perswazyjna w działaniu politycznym nie może się ograniczać jedynie do zastosowania technicznych reguł komunikacji międzyludzkiej, ale musi spełniać kryteria moralne, służyć dobru człowieka (s. 612-614). Piotr Jaroszyński w artykule *Sartre: spór o relację między naturą i kulturą* stawia, w kontekście humanizmu ateistycznego Sartre'a, na nowo pytanie o Boga, ludzką naturę i wolność (s. 621-630). Istnienie Boga stanowiłoby zagrożenie dla ludzkiej wolności, dlatego Sartre przyjmuje ateizm. Odrzucenie Boga umożliwia skon-

struowanie ontologii człowieka i kultury opartych na sztandarowej tezie egzystencjalizmu Sartre'owskiego, że człowiek jest takim bytem, którego egzystencja wyprzedza esencję. Pierwotnie człowiek jest jakby niczym od strony treści, musi siebie stworzyć (s. 623-624). Tak oto powstaje pole do unicestwienia różnicy między naturą a kulturą oraz swobodnego ich zamiennego traktowania. „Natura, nie będąc czymś zastanym, a tylko czymś pochodnym od człowieka, może być w takiej sytuacji pochodną zarówno kultury, jak i antykultury, gdzie jedna i druga mają takie samo prawo racji bytu i niebytu. W konsekwencji Sartre'a koncepcja natury otwarta jest na nihilizm jako ostatnią fazę występującą po subiektywizmie i relatywizmie” (s. 628). Filozoficzne wątki sporu o humanistykę prezentuje tekst Henryka Kieresia pt. *Filozoficzny kontekst sporu o humanistykę* (s. 631-655). Wychodząc od prezentacji ideologii modernizmu wyrosłego z idealizmu racjonalistycznego, poprzez szkic «projektu postmodernistycznego», autor dochodzi do konkluzji, że wspomniane ideologie doprowadzają do ideologizacji europejskiej kultury i otwierają przestrzeń nihilizmu kulturowego (s. 636-641). Ideologizacja humanistyki i całej kultury może być przezwyciężona wówczas, gdy humanista będzie miał rzetelną znajomość filozofii, by nie ulegać łatwo modnym prądom filozoficznym i wyrosłym z nich ideologiom (s. 652). Dyscypliny humanistyczne, podobnie jak całość ludzkiej wiedzy, mają służyć poznaniu prawdy w określonym przez nie aspekcie badania rzeczywistości, a nie utopij-

nej przebudowie świata w myśl wcześniej powziętych ideologii. Artykuł Agnieszki Lekkiej-Kowalik *O rozumieniu, jakie niesie filozofia*, zawiera tezę o niezbędności filozofii dla egzystencji ludzkiej i kultury (s. 657-679). Analizy przedstawione w artykule starają się pokazać wszechobecność, nieusuwalność i niezbędność filozofii do rozumienia świata, człowieka i kultury. Filozofia bowiem wyrasta z natury ludzkiej (s. 667). Szczególnie wartościowa dla polemiki ze współczesnym postmodernistycznym widzeniem rzeczywistości jest klasyczna filozofia bytu uprawiana w lubelskiej szkole filozoficznej (s. 672-675). Ostatni artykuł czwartej części prezentowanej publikacji to tekst ks. Jana Sochonia *Filozofia, hermeneutyka i literatura* (s. 681-712). Jak to określa sam autor, powyższy tekst jest esejem stanowiącym skomentowaną parafrazę poglądów ks. Józefa Tischnera (s. 711). Warte podkreślenia jest zwrócenie uwagi Tischnera, za Heideggerem, na mowę, która nie może być tylko codzienną paplaniną, ale narzędziem filozofowania, szukania sensu, komunikacji międzyludzkiej i człowieka ze światem (s. 698-700).

Piąta część omawianej publikacji obejmuje artykuły z zakresu filozofii Boga i religii. *Dwie koncepcje Boga w „Corpus Aristotelicum”* to tekst Włodzimierza Franciszka Dłubacza otwierający wspomnianą część (s. 715-741). Artykuł zbiera i poddaje analizie liczne wypowiedzi Arystotelesa na temat boskości, Boga i bogów (s. 715). Ostatecznie można wyróżnić u Stagiryty dwie koncepcje Boga – jedną mówiącą o Bogu bardziej językiem religijnym (mitologii), oraz drugą,

w którym koncepcja Absolutu jako Pierwszego Poruszyciela wypracowana jest na podstawie analiz metafizycznych (s.737). Pewną odskocznią od zasadniczej tematyki *Księgi Pamiątkowej* jest artykuł ks. Ryszarda Knapińskiego *Obraz Kościoła i skuteczność jego przekazu w rycinie Theodora Galle’a „Summarium Doctrinae Christianae”* (s. 743-765). We wspomnianej rycinie odnajdujemy wizualnie przedstawiony wykład podstawowych prawd wiary (s. 753). Stanowi ona streszczenie katechizmowego nauczania Kościoła w okresie potrydenckim (s. 763). Istnienie, natura Boga, jego relacja do świata, to kwestie podejmowane przez ks. Piotra Moskała w artykule *The existence and nature of God* (s. 767-787). Pytanie o Boga pada w kontekście inteligibility świata, która domaga się wyjaśnienia, także ostatecznego (s. 767). Argumentacja za jego istnieniem wymaga narzędzi metafizycznych, przede wszystkim uwzględnienia złożenia bytowych, w tym szczególnie złożenia z istoty i istnienia (s. 768-769). W świetle analizy metafizycznej Bóg jawi się jako nieograniczona doskonałość istnienia. Perspektywa poznawcza Boga w ramach filozofii klasycznej zostaje uzupełniona przez chrześcijańskie Objawienie (s. 787). *Religia z perspektywy twórców doktryny ruchu New Age* to tytuł kolejnego artykułu piątej części *Księgi Pamiątkowej*, którego autorem jest Robert T. Ptaszek (s. 789-807). Ruch New Age, korzystając z różnych źródeł religijnych, przeakcentowuje subiektywny i emocjonalny aspekt życia religijnego. Okazuje się jednak, że bogactwa życia religijnego nie da się zredukować do szu-

kania ciągle nowych doznań psychicznych (s. 803-804). Zagadnienie rozumu i woli w wierze podejmuje w tekście zatytułowanym *Rozum i wola w strukturze wiary nadprzyrodzonej* ks. Marcin Sieńkowski (s. 809-830). „Na gruncie filozofii realistycznej, pisze autor, reprezentowanej m.in. przez św. Tomasza z Akwinu, wiara jest pojmowana jako akt rozumu, który pod naciskiem woli uznaje prawdę Bożą” (s. 827). Moc jako przymiot Boga zostaje poddana metafizycznej analizie przez Paulinę Sulentę w artykule *Czym jest moc Boga w świetle metafizycznej interpretacji św. Tomasza z Akwinu?* (s. 831-854). *Kultura miłosierdzia* to kolejny artykuł autorstwa ks. Pawła Tarasiewicza (s. 855-869). Rozważania autora prowadzą do konkluzji, że kultura miłosierdzia nie tyle prowadzi do redukcji nieszczęść w świecie, ile stanowi manifestację godności człowieka, wydobywając z człowieka to, co w nim jest najlepsze (s. 866). Nad twórczością Józefa Wittlina pochyła się w swoim artykule *Dramat świętości. Franciszkański wymiar twórczości Józefa Wittlina* Ryszard Zajączkowski (s. 871-897). Biedaczyna z Asyżu stanowi nieustanne źródło inspiracji dla różnych dziedzin kultury. Na polskim gruncie szczególna rola wprowadzania problematyki franciszkańskiej do literatury przypada Józefowi Wittlinowi (s. 894). Piątą część prezentowanej publikacji zamyka tekst Anny Z. Zmorzanki – *Bogowie – zwierzęta w kosmogonii i eschatologii gnostycznej* (s. 899-927). Analizy przeprowadzone w artykule prowadzą do wniosku, że z kosmogonii i z kosmografii gnostycznej tchnie duch synkretyzmu. Wiedza

gnostyków przedstawiana była w formie mitu, a postacie w nim występujące, szczególnie bogowie kosmosu, byli przedstawiani pod postaciami hybryd zwierzęco-ludzkich (s. 923).

Następna, czyli szósta, część *Księgi Pamiątkowej* zawiera artykuły z filozofii prawa i polityki. Pierwszy jej artykuł to tekst Marka Czachorowskiego pt. *Prawa człowieka a rewolucja psychofarmakologiczna: prawo człowieka do wolności sumienia* (s. 931-952). Osnową rozważań jest najpierw konstatacja smutku jako wyznacznika „epoki depresji”, w której żyjemy. Ludzie dotknięci tego typu dolegliwościami pokładają złudne nadzieje w środkach farmakologicznych, dzięki którym chcą natychmiast rozwiązać swoje problemy (s. 934-940). Następnie autor syntetycznie pokazuje związek między pojmowaniem uczuć a koncepcją człowieka (s. 940-941), prezentuje smutek w kontekście działania moralnego, odnosząc go do dobra moralnego (s. 942-944) i omawia kwestię wolności sumienia w kontekście problemów, jakie rodzi współczesna psychofarmakologia (s. 944-948). Na zakończenie autor wyraża słuszne obawy co do współczesnej rewolucji psychofarmakologicznej, która stoi w jawnej sprzeczności z integralnym klasycznym rozumieniem człowieka jako osoby, bytu cielesno-duchowego, obdarzonego emocjami, ale przede wszystkim rozumem, wolną wolą i sumieniem. Nadużywanie psychofarmakologii zamiast pomagać człowiekowi skutkuje degradacją człowieczeństwa (s. 948-949). W artykule *Filozofia a polityka na przykładzie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* Henryka Dyrdy, znajdzie-

my spojrzenie na powstanie i treść obecnej polskiej konstytucji w świetle podstawowych klasycznych tez filozofii dotyczących człowieka, prawa, państwa i polityki (s. 953-979). Natomiast metafizyczne spojrzenie na naród znajdziemy w artykule ks. Jacka Grzybowskiego *Metafizyczne pytania o naród. Dyskusje, interpretacje, konsekwencje* (s. 981-1012). W kontekście metafizyki klasycznej naród to byt relacyjny, międzyludzka wspólnota połączona relacjami społeczno-kulturowymi (s. 985-986). Jest to wspólnota myślenia, mowy, wartości wiary i tradycji, urzędów społecznych, czyli wspólnota, której szczególnym spoiwem jest kultura (s. 995). Ksiądz Tadeusz Guz w artykule *Relatywizacja metafizycznie rozumianej bytowości prawa i moralności w pozytywizmie prawnym Hansa Kelsena* dokonuje oceny pozytywizmu prawnego Kelsena w świetle tez klasycznej metafizyki prawa (s. 1013-1038). Zdaniem autora tekstu istota pozytywizmu prawnego Kelsena wyraża się w jego odejściu od prastarej tradycji prawnej. Wspomniana tradycja podkreślała Boże pochodzenie prawa, której kulminacją stanowi grecko-rzymsko-chrześcijańska koncepcja prawa naturalnego. Takie ujęcie prawa daje podstawę odróżnienia prawa od bezprawia, sprawiedliwości od niesprawiedliwości i ostatecznie dobra od zła (s. 1036). Następny artykuł *Sprawiedliwe użytkowanie ziemi – co to może znaczyć dziś?*, którego autorem jest Zbigniew Pańpuch, porusza kwestię własności ziemi w świetle fundamentalnej cnoty sprawiedliwości (s. 1039-1060). Swoje teoretyczne analizy autor podsumowuje bardzo praktycznym

wnioskiem, że wyprzedaż ziemi cudzoziemcom jawi się jako niezrozumiała, ponieważ ziemia jest nieustannie podstawą bytu człowieka, jego zamieszkania, uprawy roli czy hodowli zwierząt (s. 1056-1058). *Uwagi o prawach rodziny* Katarzyny Stępień to kolejny artykuł szóstej części *Księgi Pamiątkowej* (s. 1061-1088). Spojrzenie na rodzinę w świetle realizmu filozoficznego, prawa międzynarodowego i nauczania Kościoła, pozwala zabezpieczyć jej podstawowe prawa i uchronić ją przed ideologicznymi wpływami (s. 1083-1084). Ostatni artykuł szóstej części omawianej publikacji to tekst Bertholda Walda, który podejmuje złożoną kwestię „pozytywizacji” prawa naturalnego, dając propozycję jego wykładni poprzez odwołanie się do godności człowieka. Wspomniany tekst nosi tytuł *Menschenwurde und Menschenrechte. Unverzichtbarkeit und Tragweite naturrechtlicher begründungen* (s. 1089-1115).

Siódma część *Księgi Pamiątkowej* zawiera teksty poświęcone historii filozofii. Otwiera ją artykuł Artura Andrzejuka *Arystotelesowskie dziedzictwo i moralność chrześcijańska* (s. 1119-1132). Na początku swojego tekstu autor wyraża uznanie dla osoby i dorobku naukowego Jubilata. Podkreślona zostaje cierpliwość, wielka życzliwość, gotowość do pomocy jako podstawowe cechy dydaktyki akademickiej księdza Maryniarczyka (s. 1119). Następnie w artykule zostaje zaprezentowany arystotelesowski schemat życia moralnego i jego terminologia etyczna z kategoriami dobra, celu, celu ostatecznego, szczęścia, natury, rozumności i cnoty (s. 1121-1124). Uka-

zane też zostają, jak to określa autor, tomistyczne dopowiedzenia do arystotelesowskiej etyki. Stanowią je przede wszystkim kategorie: człowieka jako osoby i relacje międzyosobowe, sumienia i prawa naturalnego (s. 1126-1129). „Nietrudno więc dostrzec, podkreśla w konkluzji swojego tekstu Andrzejuk, ponadczasową wartość etyki Arystotelesa i wielki geniusz jego samego. Do tego geniuszu nawiązywał w całym szeregu tematów Tomasz z Akwinu” (s. 1130). Drugi artykuł omawianej części nosi tytuł *Blaski i cienie kottłatajowskiej reformy Akademii Krakowskiej* (s. 1133-1153). Zgodnie z tytułem tekstu autor – ks. Stanisław Janeczek – ukazuje skomplikowane reformy, ich charakter i znaczenie Wszechnicy Krakowskiej w dobie oświecenia. Rola arystotelizmu w procesie rozwoju filozofii późnoantycznej jest podjęta w artykule *Dlaczego Arystoteles? Obecność filozofii Arystotelesa w późnym antyku*, którego autorem jest Monika Komsta (s. 1155-1166). Zwięzły wykład antropologii Akwinaty można odnaleźć w następnym tekście *Doktor człowieczeństwa: św. Tomasz z Akwinu* Henryka Majkrzaka (s. 1167-1202). Wychodząc od współczesnego kryzysu człowieczeństwa, autor prezentuje w nim walory integralnego rozumienia bytu ludzkiego w ujęciu Doktora Anielskiego. Z postacią, osiągnięciami naukowymi, pracą dydaktyczną i działaniami administracyjnymi ks. Józefa Iwanickiego, jako rektora i profesora KUL, zapoznaje nas artykuł ks. Zdzisława Pawłaka *Ks. Józef Iwanicki jako rektor i profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* (s. 1203-1220). Do początków powstania

filozofii, czyli postaci, działalności, odkryć i poglądów Talesa, możemy się przenieść dzięki artykułowi *Tales z Miletu – początkodawca*, którego autorem jest Marian Andrzej Wesoły (s. 1221-1248). Natomiast ostatni artykuł siódmej części przenosi nas do historii filozofii współczesnej. Jest to tekst Teresy Zawojskiej *Z dziejów metafizyki w Polsce: pomiędzy idealizmem a realizmem. Poglądy metafizyczne Wojciecha Dzieduszyckiego*, który zapoznaje nas z poglądami filozoficznymi Wojciecha Dzieduszyckiego (s. 1249-1270).

W ostatniej, czyli ósmej, części *Księgi Pamiątkowej* zostały zamieszczone dwa artykuły podejmujące zagadnienia metafizyczne. Pierwszy z nich, Gabrieli Besler, nosi tytuł *Jakiej definicji liczby potrzebują nauki społeczne?* (s. 1273-1289). Możemy w nim znaleźć inspirację do namysłu nad istotą i definicją liczby, które ciągle pozostają inspiracją dla dociekań matematyków i filozofów (s. 1285-1286). Drugi ze wspomnianych artykułów ostatniej części prezentowanej publikacji to tekst Bożeny Czarneckiej-Rej *Filozoficzne motywy konstrukcji logik nieklasycznych*. (s. 1291-1311). Możemy z niego zaczerpnąć wiedzę dotyczącą genezy filozoficznej powstania różnorodnych logik nieklasycznych. Jedne z nich stanowią rozszerzenie logiki klasycznej, natomiast inne próbują ją zastąpić (s. 1308-1309).

Artykuły zamieszczone w *Księdze Pamiątkowej* obejmują całość zagadnień filozoficznych. W części metafizycznej znajdziemy teksty dotyczące istotnych elementów tomistycznej filozofii bytu, z uwzględnieniem wkładu Jubilata w po-

dejmowane kwestie. Podkreślona jest w nich rola metafizyki w kontekście różnorodnych form ludzkiego poznania, a także niepodważalna rola myślenia metafizycznego w kulturze. Znajdziemy we wspomnianej części także zagadnienia dotyczące Boga i ludzkiej duszy oraz kwestii kreacjonizmu metafizycznego, jak również refleksję na temat transcendentaliów i partycypacji bytu. Autorzy artykułów pokazują ponadto żywotność problematyki poruszanej w ramach tomizmu egzystencjalnego w kontekście dominującego współcześnie paradygmatu scjentyistycznego w filozofii. Znajdziemy także argumenty na rzecz uprawiania filozofii w perspektywie wyznaczonej przez Akwinatę. Gdy chodzi o antropologię filozoficzną w zaprezentowanych wyżej tekstach odnaleźć można syntetyczne ujęcie metafizyki człowieka, jak również refleksję nad kwestiami szczegółowymi, jak relacja wolność a prawda, kwestia miłości małżeńskiej i rodzinnej czy rozumienie ojcostwa. W części na temat filozofii kultury znajdziemy namysł metafizyczny nad kulturą, naświetlenie relacji natura – kultura, uwagi dotyczące sporu o humanistykę czy relacji między filozofią, hermeneutyką i literaturą. Gdy chodzi o filozofię Boga i religii możemy wejść w klimat greckiej filozofii i idei gnostyckich. Znajdziemy także refleksję filozoficzną na temat istnienia i natury Boga, Jego przymiotów, aż do zagadnień wiążących się z przemianami religijności we współczesnej kulturze. W części obejmującej teksty z filozofii prawa i polityki można znaleźć namysł nad relacją filozofii do polityki, dociekania dotyczące samego prawa, sprawiedliwości, praw czło-

wieka, prawa naturalnego i ludzkiej godności, narodu i rodziny. Teksty związane z historią filozofii ukażą nam początki filozofii, zainspirują nas do prze-myślenia znaczenia arystotelizmu w rozwoju filozofii, a szczególnie jego roli w wykładzie moralności chrześcijańskiej oraz zwrócą naszą uwagę na wartość antropologii tomistycznej. Znajdziemy w nich także szkic myśli i osiągnięć polskich filozofów: Kołłątaja, Dzieduszyckiego czy ks. Iwanickiego. Czytelnik zainteresowany kwestiami metafizycznymi, znaleźć może w *Księdze Pamiętkowej* syntetyczne ujęcie definicji liczby czy też logik nieklasycznych w perspektywie filozofii.

Amicus Plato, sed magis amica veritas. Życie ks. prof. Andrzeja Maryniarczyka stanowi czytelny przykład, jak o tym przekonuje nas także lektura *Księgi Pamiętkowej*, że między umiłowaniem prawdy a umiłowaniem tych, którzy do niej dążą, nie musi być rywalizacji, ale może istnieć harmonia. Dlatego Jubilat to nie tylko znakomity filozof, ekspert, szczególnie w dziedzinie metafizyki, ale może nade wszystko autentyczny personalista, dla którego prawda stanowi narzędzie ocalenia człowieczeństwa i kultury. To intensywne życie Jubilata zostało przerwane przez śmierć 27 grudnia 2020 roku. Prezentowana publikacja staje się w ten sposób nie tylko wyrazem wdzięczności kolegów, przyjaciół i uczniów Jubilata, ale pierwszym i niezbędnym źródłem do poznania osoby, wielkiego dorobku naukowego, wzorowej działalności dydaktyczno-organizacyjnej księdza profesora Andrzeja Maryniarczyka.